مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندۀ مضمون میباشد، عقیدۀ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد.

شهسوارسنګروال ۲۰۱۹/۰۶/۰۹

برېښ کتابتون کې

د ډیورنډ موافقه لیک

لا د برېتانوي هند د بهرنیو چارو سکرتر «مارټمر ډیورنډ» افغانستان ته نه وه راغلی چي برېتانوي ښکېلاک له ۱۸۸۰ نه تر ۱۸۹۰ کال پورې د شمالي، مېنځنی او سویلي پښتونخوا سیمې تر ګوملې پورې تر ګواښ لاندې نیولې وې.
انګرېزانو په سیمه کې د یولکو ځلوېښت زرو په شاوخوا کې پوځ ځای پر ځای کړی وه. خو کله چې ډیورنډ افغانستان ته راغی نو بیا یې له ځان سره سیمې ته دېرش (۳۰) زره سرتیري د امیر د ګواښلو لپاره راوستي ول.
هغسې خو برتانوي یرغلګرود امیر شېرعلي خان واکمنی ړنګه کړې وه، د ګندمک شرمناک تړون یې په امیر محمد یعقوب خان لاسلیک کړی و. مېچنی، خیبر، کورمه، پېښین او له سپوی برسېره یې غوښتل، وزیرستان، تیرا، د مومندو سیمه، باجوړ، دیر، سوات، چترال، او د لوی افغانستان نوري سیمې هم پخپله ولکه کې راولي.
د برېتانوي هند وایسرای «لارډ ډفرن» د برېتانوي هند د بهرنیو چارو سکرتري ډیورنډ د خپل استازي په توګه وټاکه چي سیمې ته لاړ شي.
امیر عبدالرحمن خان نه یوازې د ډیورنډ د نه راتلو ورانديز وکړ بلکې له «شیلا باغ نه تر کوړک غره» پورې د انګرېزانو د تونل وهلو په ورادي هم کلک غبرګون وښود (۱۸۸۹ ــ ۱۸۹۰ ز کال) او دی ته یې د «کولمو د سیخ» نوم ورکړ.
امیر د ژوب او ګومل په نیولو د برېتانوي هند نوی وایسرای «لېنډون» ته هم ورانديز وکړ (۱۸۹۰ کال د سپتمبر ۳ نېټه) چي یو پلاوی د خبرو لپاره کابل ته ولېږي. ۱۸۹۱ ز کال (د فبرورې ۸ نېټه) یې بیا خپل ورانديز ور غبرګ کړ.
همدا ډول په ۱۸۹۲ ز کال کې پخپله وایسرای ته بلنه ورکړه چي په کابل او یا جلال اباد کې له ده سره د سیمې په اړه خبرې وکړي.
وایسرای په همدې پلمه چې د خبرو وخت لا نه دی را رسېدلی خو موخه یې دا وه چي امیر وګواښي او بیا یې دېته اړ کړي چي څه وایي هغه پرې ومني.
وروسته پېښو وښوده چې د ډیورنډ په راتلو هغه څه چي انګرېزانو غوښتل هغه یې د همدې ګواښونو له مخې په امیر ومنل.

د دغو ګواښونو څو بېلګي داسې وې:

۱ ــ د مېچنی او پېالي په سیمو کي د قومونو تر مېنځ اخ و ډب ته لمنه وهل.
۲ ــ د سردار محمد ایوب خان په پلمه د امیر وېرول. ګني که تاسو له برېتانویانو سره تړون لاسلیک نکړی نو محمد ایوب خان لاسلیک ته تیار دی.
۳ ــ ډیورنډ په څرګنده امیر ته وویل که تاسو تړون لاسلیک نکړئ نو بیا جګړې ته چمتو اوسئ.
۴ ــ په سیمه کې د برېتانوي هند د لاسپوڅو پاڅون چي امیر باید له ډیورنډ سره موافقه لیک امضا کړي.
۵ ــ د امو سیند په پاسنی برخه کي د شغنان او روشان په اړه د روسانو غبرګون ته د امیر پام را اړول.
۶ ــ د افغانستان او ایران تر مېنځ د پولې په سر چي کومې لانجې د امیر شېرعلي خان د واک له مهال نه را پورته شوې وې امیر ته په دې تړاو غوږ وهنه.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

دغه ګواښونه او د دې په څېر نور ډېر لاملونه ول چې د ډيورنډ موافقه ليک پداسي حال کې چې امير په ښکاره خوشاله بريښېده ولې له ډېر ګواښ سره د نوامبر په ۱۲ نېټه (په ۱۸۹۳ ز کال) له ډيورنډ سره يوې موافقې ته ورسېد.
د دې يو ستر لامل دا وه چې برېتانيه او روسيه په ۱۸۸۵ کال په يوه نانډريزې پولې باندې د يوې لويې دښتې په سر په شخړه کې تر بل هر وخت زيات جګړې ته نږدې شوي ول. دا د ستري لوبې په اوږدو کې لومړی ځل وه چې دغه ستر ځواکونه د جنګ تر بريده ورسېدل. نو ځکه يې د افغانستان ځمکني بريدونه او کرښې معلومې کړې. په لوېديځ کې پراخه دښته د پولې په توګه او جنوب ختيځې څنډې د ډيورنډ کرښه.

د ډيورنډ د موافقه ليک په وړاندې غبرګونونه:

کله چې ډيورنډ د سپتمبر په پای کې له پېښور نه مخ په کابل وخوځېد. د تورخم په سيمه کې د سپه سالار څرخي په ملتيا د اکتوبر په دولسمه (۱۲) نېټه کابل ته ورسېد.
سايکس پخپل نامتو کتاب کې کښلي دي چې ډيورنډ په سر کې «لومړی د امو د رود، د پولي خبره را پورته کړه . امير ورته وويل: له دې نه دا بله پوله مهمه ده...
زما خلک د دې پروا نکوي چې زه په روښان يا «شينګان» کې پر مخ ځم او که پر شا، خو دوی ډېر پدې فکر کې دي چې ستاسو له لوري دوی پر کوم ځای ولاړ دي؟ »
سنيګال هم پخپل کتاب «هندوستان او افغانستان» کې پدې تړاو ليکلي دي چې ډيورنډ د امير د چلن په اړه چې د ده پرمختګ او لا سبري ته يې زمينه برابره کړه د برېتانوي هند د مرستو منندوی وو »...
رابرټس کاږلي دي چې امير عبدالرحمن خان د روس په پرتله برېتانويان خپل دوستان ګڼل ولې نومړي وليدل «چې له روسانونه د ده دوستانو (انګريزانو) د افغانستان ډېره ځکمه لاندې کړه ».
کله چې انګريزانو د ډيورنډ د کرښې په تړاو د افغانستان له تنې نه کومه خاوره بېلوله نو د سيمي خلکو خپل غبرګون د دوی د پلاوي په وړاندې داسي وښود:

۱ ـــ له موافقه ليک نه يو کال وروسته (۱۸۹۴ ز کال) کله چې د نخشې له مخې کرښه معلومېده په چترال کې عمراخان جندول په برېتانوي پلاوي وسله وال بريد وکړ.
که څه هم له دې پخوا چې کله د وزير او مسيد و وګړي له موافقه ليک نه خبر شول د انګريزانو په وړاندې پاڅون وکړ او د واڼي چونی يې وسوځوله.
۲ ـــ د چترال په څېر په وزيرستان کې هم د ملا پونده په مشرۍ د انګريزانو په وړاندې د سيمي خلکو او ولس په ۱۸۹۵ ز کال پاڅون وکړ او د برېتانوي هند پلاوی يې دې ته پرې نه ښود چې کرښه معلومه کړي.
۳ ـــ کله چې انګرېزان په دې پوه شول چې په پوله کرکېچ زياتېږي نو بيا يې د ولس د ځپلو لپاره رابرټس Robertsonچترال ته واستوو. کله چې د ګلګت پليټکل ايجنټ هلته ورسېد، د خلکو لخوا کلابند شو، چې وروسته دده د خلاصون لپاره کرنيل کېلي KELLYله ګلګت نه او سررابرټ لو R. Lowله پېښوره ور ورسېدل او دی يې وژغوره.
۴ ـــ هغه مهال چې انګريزانو په پکتيا او د مومندو په سيمه کې کرښې ته بدلون ورکړ نه يوازې امير د برېتانوي هند چارواکوته شکايت وکړ بلکې ملانجم الدين اخوند، ملاقديم او ملا پونده ولس عمومي پاڅون ته وهڅول او ان تر دې چې انګريزانو ملا نجم الدين اخون ته وړانديز وکړ چې د دې سيمي ماليه به ورکوي.
۵ ـــ دغو پاڅونونو د برېتانوي هند چارواکي دومره وډار کړل چې پخپله وايسرای له کلکتې نه پښور ته راغی. او خلکو د ملا قديم خان په مشرۍ د انګريزانو د لاسپوڅو کورونه وسوځول.
۶ ـــ مومندو د برېتانوي هند په هغه پلاوي بريد وکړ چې غوښتل يې د افغانانو يوه تنه په دوه برخو ووېشي.
د ملا نجم الدين اخون لخوا د فتوا له مخې د ډيورنډ کرښې (که څه هم کرښه لا کښل شوې نه وه) دواړو غاړو ته پرتو ولسونو د جهاد ناره پورته کړه.

آيا د ډيورنډ کرښه نړيوال ارزښت لري؟

د دې موافقه ليک نړيوال حقوقي ارزښت ځکه د تامل وړ دی چې پخپله امير عبدالرحمن خان پخپل کتاب کې پخپل قلم دېته داسي ګوته نيولې ده:
»تاسو لما څخه د بريد پولو د دې قبيلو په بېلولو سره چې زما همدينه او هم ملته دي، زما د ولس پر وړاندې زما سپکاوی کوئ او ما ناتوانه کوئ. زما ناتواني ستاسو د دولت لپاره زيان دی. خو زما نصيحت يې ونه مانه. د هندوستان دولت دومره لېوال وه چې د بريد پولو دا قبيلې له ما څخه بېلې کړي. چې زما چارواکي يې په زوره سره له بلنخېلو، وانه او ژوب څخه ووېستل ياني هغوی ته يې وويل که تر پلانی نېټې پورې ونه وتلی نو تاسو به په زور وباسو «.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځېر و لولئ

له دغو ځرګندونو څخه ښکاري که امیر دغه موافقه لیک لاسلیک کړی هم وی اویا نه وی نو انګرېزانو چې څه غوښتل هغه یې کول.
د ملګرو ملتو په کنوانسیون کې (۱۹۶۹ ز کال) راغلي دي کوم تړونونه چې د زور (د زورور – کمزوري تر منځ) له مخې لاسلیک شوي دي باید ډېر ژر لغوه شي.
د کنوانسیون په (۵۱) ماده کې هم داسې لولو: کوم موافقه لیکونه چې د ګواښ له مخې امضا شوي دي نړیوال حقوقي ارزښت نه لري.
امیر د ګواښ په توګه دې ټکي ته هم ګوته نیولې ده چې جنرال رابرتس ته دنده سپارل شوې وه چې له خپلو ځواکونو سره جلال اباد ته ځان ورسوي. ډیورنډ هم ګواښ کړی وه که چېرې امیر موافقه لیک لاسلیک نه کړي نو جګړې ته دې ځان چمتو کړي.

د موافقه لیک په تړاو د بهرنیو حقوق پوهانو او تاریخ پوهانو اندونه:

دا چې امیر عبدالرحمن خان په خپل کتاب کې په ګوته کړې ده چې دغه موافقه لیک نړیوال ارزښت نه لري یو ستر لامل یې دا دی چې د یوه ګواښ له مخې لاس لیک شوی دی.
جي – بي – تیت د برېتانوي هند نامتو چاراوکی هم انګېرې: د ډیورنډ موافقه لیک له دې بابته نه دی لاسلیک شوی چې د افغانستان او برېتانوي هند پولې وټاکي. بلکې د امیر د واک قلمرو یې ګڼلی دی «.
د جي بي تیت د لیکنې موخه دا ده برېتانویانو غوښتل چې له دغو سیمونه د هندوستان نیمه وچه د خپل سیال هېواد د روسیې له برید نه وژغوري سرپرس سایکس هم په دې اند دی چې:
د برېتانوي هند استازي ډیورنډ او د امیر تر منځ د دغه موافقه لیک بنسټیزه موخه د دې سیمې کنټرول وه. موخه یې دا نه وه چې د هند پوله را وراندې کړي .
دېیورنډ په «بیوګرافي نومي کتاب کې هم دېته ګوته نیول شوې ده چې دغه تړون پدې نوم لاسلیک شوی نه دی چې برېتانوي هند د افغانستان خاوره لاندې کړي (۲۱۷ مخ) بلکې د دغې سیمې د کنټرول هیله یې لرله«.
ویلیم بارټن او توماس هولډک هم د یادو ځرګندونو پخلی کوي خو د ټولو له خبرو نه داسې انګېرل کېږي چې دغه سیمه د «نفوذي ساحې» پنوم یادي شوې دي.
ولې یوه خبره د پام وړ ده چې په بېلابېلو انګلیسي متونو کې دغه موافقه لیک ته فرنټیرلین Frontier، با ونډاي لین Boundary، بورډر Bordar نوم ورکړشوی دی او په سریزه کې بیا د «نفوذ ساحې» ټکی هم کارول شوی دی.
موږ پدې بنسټ ویلی شو، کله چې تړون دواړو غاړو ته مبهم وي نو خپل نړیوال باور له لاسه ورکوي.

د ډیورنډ موافقه لیک او د پاکستان جوړېدل:

تر هغې چې پاکستان جوړېده افغان ولس له چترال نه تر بولانه پورې په بېلابېلو سیمو کې د برېتانوي ښکېلاک په وړاندې وسلوال بریدونه وکړل چې موږ د وزیرستان د توچي د ناوې (۱۸۹۷ کال د جون ۱۰) برید چې په انګرېز پلیټیکل چي – جي (GEE)وشو د ساري په توګه یادولی شو.
په ۱۸۹۷ ز کال (د جولای پر ۲۶) په ټول سوات کې د لېوني فقیر په مشرۍ وسلوال پاڅون چې تر ملکنده پورې پرمختګ وکړ. د همدې ملا نجم الدین اخون په لاربښودنه د مومندو ایجنسي وګړو په ۱۸۹۷ ز کال د اګست په «۹» نېټې د پېښور «شبقدر» ونیو.
همدا ډول له خیبر نه تر تیرا پورې د لس زرو تنو په شاو خوا کې د دې سیمې خلک د «سید اکبر» په مشرۍ د انګرېزي ښکېلاک په وړاندې پاڅېدل چې ډېرې سیمې یې ازادې کړې او د جنرال «لوکاټ» له ۴۴ زرو پوځیانو سره په مېړانه وجنګېدل.
په سامانه کې ورکزیو هماغسې ترېنو بیا تر پښین پورې دډیورنډ دواړو غاړو ته پرتو افغانانو ان د پاکستان تر جوړېدو یو د بل پسې د انګرېزانو په وړاندې خونړي پاڅونونه وکړل.
»حقیقت دا دی چې د برېتانو یانو په وړاندې پښتون ولس د خپلې خاورې د ازادۍ لپاره ډېر جنګونه وکړل «.
کله چې د هند نیمه وچه په ۱۹۴۷ ز کال د هند او پاکستان په نوم ووېشل شوه. پاکستان په ۱۹۴۷ ز کال د سپتامبر په دېرشمې (۳۰) نېټې ملګرو ملتو ته د غړیتوب لپاره وړاندیز وکړ.
افغانستان چې د یوه کال د مخه (سپتمبر ۱۹۴۶ ز کال) د ملګرو ملتو غړیتوب تر لاسه کړی وه. نو د افغانستان استازی عبدالحسین خان عزیز د یوې وینا په ترڅ کې و ویل.
افغانستان د پاکستان د خلکو په ازادۍ کې ځان شریک ګڼي. ولې د ملګرو له غړي توب سره یې زما رایه مخالفه ده. دا ځکه چې شمال لوېدیځه کرښه د پاکستان برخه نشم ګڼلی.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

دا چې د اکتوبر په شلمه (۲۰) نېټه یې د مخالفت رایه ببرته واخسته لامل یې دا وه چې په نوامبر کې یوه دیپلوماتیکه ناسته په پام کې وه چې په کراچې کې جوړه شي.
افغانان په دې اند وه چې د کورنیو او بهرنیو ستونزو له امله ښایي پاکستان دېته غاړه کېږدي چې د پښتونستان داعیه ومني.
ولي دا یوه تېروتنه وه دا ځکه چې پاکستاني چارواکو له یوې خوا باچا خان (عبدالغفار خان) زندان ته ټېل واهه او له بلې خوا یې دېته هم لمن وهله خدایي خدمتګار هندوستان غواړي او له خپل مسلمان ورور نه کرکه لري.
دې خبرې هغه وخت لا زور واخست چې د پاکستان پوځونو هغه سیمې کلابندې کړې چې د پښتنو خپلواکي یې غوښته. دوی یې هم وځپل او هم یې دغه ډنډوره ګډه کړه چې باچا خان کانګرس ښه ګڼي او مسلم لیګ بد ګڼي.
ډاکتر خان چې کله د صوبه سرحد اعلی وزیر وه د کانګرس ګوند په کته یې هندوستان ته رایه ورکړې وه هم د تامل وړ وګرځېد.
«په ۱۹۴۸ کال د جون په میاشت کې عبدالغفار خان او یو شمېر مشران بندي شول. ډاکټر خان چې هغه وخت د صوبه سرحد «اعلی وزیر» وه به نفع شمولیت کانګرس ایالتي سرحد در اتحاد به هندوستان رای داده بو «.
له دویمي نړیوالې جګړې وروسته د افغانستان حکومت د خپلو تاریخي او ملي اړیکو له مخې د افغانستان له جغرافیې نه د بېلو شوو (پښتونستان) او له لاسه وتلو سیمو غوښتنه په ټینګه راپورته کړې وه.
که څه هم د هغه مهال د بهرنۍ وزیر نجیب الله خان په یوې راډیو یې وینا کې وویل:
د ۱۹۳۱ کال نه راواخله تر ۱۹۳۴ ز کال پورې افغان حکومت په وار وار له انګرېزانو نه وغوښتل چې له افغانستان نه بېلې شوي سیمې باید د هند خاوره ونه ګڼل شي.
«خان، عبدالغفار خان هم په ۱۹۴۶ کال د برېتانوي هند د وزیرانو د دې پرېکړې مخالفت وکړ چې صوبه سرحد دې د پنجاب (وروسته پاکستان) برخه شي.»
د افغانستان حکومت هم له دویمي نړیوالې جګړې وروسته د وزیرانو شورا په یوه غونډه کې د نوامبر په څلورمه (۱۹۴۴ ز کال) نېټه پرېکړه وکړه «کوم څه چې په راتلونکي کې د هند په نیمه وچه کې پېښېږي د سرحد د پښتنو د مدغم کېدلو مخه باید ونیول شي.»
کله چې د پاکستان په نوم کومې ډنډورې را پورته شوې د ډیورنډ دواړو غاړو ته غبرګونونه پیل شول.
ډاکتر خان «لارډ بیټن» ته چې پښتونخوا ته راغلی وه وویل: «کله چې هند وېشل کېږي صوبه سرحد به د پاکستان برخه نه وي.»
لا هند وېشل شوی نه وه چې د جون په میاشت (۱۹۴۷) کې افغان حکومت وویل: که چېرې د هند او پاکستان په نوم هېوادونه د نړۍ په سیاسي جغرافیه کې مینځته راځي او انګرېزان د هند د نیمې وچې اوځي ورسره جوخت د ډیورنډ موافقه لیک له مینځه ځي.
همدا لاملونه ول کله چې پاکستان جوړ شو په رسمي او نا رسمي غونډو کې دغه پرېکړه وغندل شوه.
هغه مهال چې د پښتنو او بلوڅو مشران د پاکستان لخوا زندان ته ټېل وهل شول افغان حکومت په ډاګه د پاکستان د حکومت غندنه وکړه.
د افغانستان او پاکستان د حکومتونو اختلاف دې کچې ته ورسېد چې د پاکستان هوایي ځواکونو د جولای (۱۹۴۹ ز کال)په میاشت کې په مغلګی برید وکړ او افغان چارواکو په خپل غبرګون سره لومړی یوه لویه جرګه را وغوښته او پرېکړه یې وکړه چې د پښتونستان له داعیې به ملاتړ کوي.
له دې سربېره لویې جرګې د ډیورنډ د تړون په ګډون ټول هغه تړونونه چې له انګرېزانو سره لاسلیک شوي لغوه اعلان کړل.
همدا راز د ډیورنډ پورې غاړې ته پرتو ولسونو د «تیرا» په سیمه کې د اګست په دولسمي (۱۲) نېټې (۱۹۴۹ ز کال) هم یوه لویه جرګه را وبلله او د پښتونستان بنسټ یې اعلان کړ او هم یې یو ملي بیرغ تصویب کړ.
د پښتونستان په نوم خوځښت د ډیورنډ د کرښې دواړو غاړو ته روان وه. ان ایپي فقیر چې ځان یې د پښتونستان پاچا ګاڼه هم دغه سیاسي بهیر ته ژمن وه.
ولي له بده مرغه دغه کړکېچ لا تر اوسه روان دی او تر اوسه یې لا د حل کومه لاره نه ده موندل شوې.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ